

ТРУДОВЕ
на Специализираното
висше училище
по библиотекознание
и информационни
технологии

3

Си 0
ГИ 87

PROCEEDINGS
of the State Institute
of Library Studies
and Information
Technologies

2004

Издателство „За буквите - О писменехъ“
София * 2004 * Sofia

Трудове на Специализираното висше училище
по библиотекознание и информационни технологии
Том 3, 2004
*Proceedings of the State Institute of Library Studies
and Information Technologies*
Volume 3, 2004

VIII. КНИГОРАЗПРОСТРАНЕНИЕ

ЗАРАЖДАНЕ, ФУНКЦИОНАЛНА ОРИЕНТАЦИЯ И РАЗВИТИЕ НА КНИЖАРСТВОТО ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XIII-XVIII В.

Петър Парижков

Изследването на едно явление не бива да се затваря в националните рамки. Подобно изолиране от света крие опасност да се прилагат само "домашни" критерии, да се изпада в заблуда, да се пропусне възможността за сравнително-исторически интерпретации, които несъмнено ще разкрият нови, неочаквани страни на явленето.

Сравняването с аналогични процеси, протекли в други епохи и в други страни с по-богати традиции в разглежданата област, ще ни позволи да анализираме българския феномен в контекста на европейското, а и на световното културно развитие. При това трябва да отчитаме специфичните условия, при които се заражда и развива това явление у нас.

За книжарска търговия може да се говори тогава, когато започва размножаването на книгите. В Древния изток "жреците преписват и продават в голямо количество на вървящите амулети – заклинания против болести и зли духове, в Египет във вид на малки свитъци, а във Вавилония като клинописни таблички" – утвърждава А. А. Говоров [1]. Известно е, че египтяните придават голямо значение на култа към мъртвите и балсамират труповете. В гробниците до мумиите полагат всичко необходимо за отвъдния живот, в т.ч. и "Книга на мъртвите" –

голям йероглифичен свитък със заклинания и молитви в прослава на боговете. Според вярванията на древните египтяни тази книга осигурява на мъртвия благополучно и доброжелателно приемане от владетеля на задгробното царство. В Асирия "книжарската търговия приема своеобразни форми – продават се роби, умеещи да преписват книги, и заедно с тях, в "комплект" – и клинописни оригинални таблички за преписване" [2].

Началото на книжарската търговия в Древна Гърция се отнася към периода на Пелопонеските войни (431–404 г. пр. н. е.). "Тъкмо това е периодът на икономически, политически и културен разцвет на Атина – пише Л. И. Владимиров. – Тогава възникват термините "библиопола" (книготърговец) и "библиотека" (първоначално така наричали книжарските будки)" [3]. В Атина книгите се продават на т. нар. агора – градския площад, където се провеждат народни събрания.

Още в античните времена – периода от историята на Древна Гърция и на Древния Рим, а също и на други страни от Средиземноморието – между VII в. пр. н. е. и V в. от н. е., книжарниците търсят и намират своя облик. "Будката на книготърговеца в Атина – посочва В. Г. Борухович – е не само място, където любителите на изящната словесност и ревнителите на науката могли да купят нужните им книги, но едновременно и литературен, а може би и политически клуб: тук могат да се чуят последните литературни новини, да се побеседва за книжовните новости" [4]. Още по времето на Платон (427–347 г. пр. н. е.) издателското дело и книжарската търговия са тясно свързани помежду си. Налице е синкретизъм в книготворчеството.

Подобно явление наблюдаваме и в Древния Рим, където се създават големи предприятия за преписване и продажба на книги. "Приятелят на Цицерон (106–43 г. пр. н. е.) Помпоний Атик – пише А. А. Говоров – има кантори и будки в много градове по Средиземноморието; от книгите натрупва милионно състояние" [5]. В неговата работилница (скриптория) се трудят преписвачи, преводачи, коректори. Вместо хонорар Атик дава на авторите по няколко екземпляра от множените ръкописи.

Като търговски бранш книготърговията се обособява най-късно в Августово време (63 г. пр. н. е. – 14 г. от н. е.). По правило книжарниците в Рим са разположени на най-оживените улици и на площадите. Най-прочутите и най-хубавите будки за продажба на книги разтварят врати на форума.

През Ранното средновековие (V–XI в.), когато се установява феодализъм, по времето на развития феодализъм (XI–XV в.) и неговото разложение през Късното средновековие (XVI–XVII в.) книжарството в Европа търпи твърде интересна еволюция. С възникването на буржоазни отношения разцвет изживява и книготърговията. През XIII–XIV в. при университетите в Западна Европа се организират скриптории за преписване на книги, възникват и корпорации на занаятчиите – преписвачи на книги. Типичен пример е Парижкият университет – издателски и книготърговски център във Франция от XIII до XVIII в.

Забележителното откритие на Йохан Гутенберг без всякакво съмнение се свързва с началото на коренен поврат в развитието на световната цивилизация. От средата на XV в. започва т. нар. епоха на типографския и индустриския човек, епохата на визуалната комуникация според канадския професор Хърбърт Маршал Маклуън. В своя роман "Парижката Света Богородица" Виктор Юго твърди: "Откриването на книгопечатането е най-голямото събитие в историята. То съдържа в зародиши всички революции" [6]. Времето доказва по блестящ начин пророческите думи на гения, изречени през 1832 г.

В самото начало, при възникването на "Гутенберговата галактика" първите печатари са едновременно и книгоиздатели и книжари, т.е. налице е синкретизъм в дейността. Докато книгопроизводството е със сравнително ограничен обем, съвместяването на функциите е удобно, но когато то се увеличава, възниква необходимостта от разделение на труда. Превръщането на занаятчийската работилница в раннокапиталистическа манифактура с използването на наемни работници и свързаното с това разделение и специализация на труда създават реални предпоставки за стремително развитие и на книгопроизводството през XVI–XVII в.

Образец на едра книгоиздателска манифактура е предприятието на Антон Кобергер (ок. 1445–1513) в Германия – люлката на книгопечатането. В началото на XVI в. той става най-изтъкнатият книготърговец, издател и типограф. Възникналият през 1464 г. панаир на книгата във Франкфурт на Майн в началото на XVI в. се утвърждава като своеобразна интелектуална борса на средновековна Европа, като важен канал на културната комуникация в епоха, когато печатната книга няма съперници в информационното пространство.

В Англия правителството упражнява строг контрол върху книгоиздаването и книготърговията. През 1557 г. с благословията на кралица Мария Тюдор е образувана гилдия на печатарите и книготърговците в Лондон, която получава изключителното право да печата и разпространява книги из цяла Англия. Гилдията изпълнява и цензури функции.

Съвършено различна е обстановката в Нидерландия, където се извършва първата в Европа буржоазна революция, избухнала през 1566 г. В края на XVI в. Нидерландия заема водещи позиции в книжовното производство на Стария континент. Страната изживява икономически напредък. Свободата на печата благоприятства за развитието на книгоиздаването и книготърговията. XVII в. преминава под знака на бележитата нидерландска фамилия Елзевир, чийто родонаследник е Лодевейк Елзевир Старши (ок. 1540/1546–1617). През 1581 г. той основава книгоиздателска и книготърговска фирма, която работи до 1712 г. и разгръща дейността си на територията на цяла Западна Европа.

В Древна Русия за продажба на книги на "тържища" за пръв път се споменава в житието на инок Григорий Печорски (ок. 1120 г.). През XVI в. в Москва съществува "книжарска чаршия". Търговията със стари книги, гравюри и др. под. е съсредоточена пред вратите на Кремъл и в Московския печатен двор. В

основаната в Петербург Академия на науките през 1728 г. е открита Книжна палата за продажба на собствени и на чуждестранни издания. Бележитият руски учен М. В. Ломоносов (1711–1765) ратува за реорганизация на руската книготърговия върху капиталистически начала, ползвайки се от опита на западноевропейските книготърговци. Към създадения главно с неговите заслуги през 1755 г. Московски университет са открити печатница и книжарски павилион, в който се продават учебници на латински, немски и френски език, амстердамски издания на античните класици, съчинения на Еразъм Ротердамски, университетски издания и др. Значителен принос за развитието на книготърговията през втората половина на XVIII в. има руският просветител, писател, издател и книготърговец Н. И. Новиков (1744–1818). Той открива повече от 40 книжарски павилиона в 16 града на Русия, издига равнището на обслужване, пръв въвежда предварително обучение на книжарите...

Историческата справка за възникването и развитието на книготърговията в различни страни от античната епоха до XVIII в. ни дава възможност да анализираме генезиса, ценностната ориентация и еволюцията на книжарството в България от XIII до XVIII столетие в широк контекст и да приложим европейски критерии при съпоставянето.

След отхвърлянето на византийското иго през 1186 г. възобновената Втора българска държава със столица Търново преживява политически, икономически и културен разцвет. Управлението на Иван Асен II (1218–1241), при което България разпростира границите си до три морета – Черно, Бяло (Егейско) и Адриатическо, и става най-могъщата държава на Балканския полуостров, е белязано и от блестящо развитие на търговията, занаятите, културата. За пръв път се отсичат български монети. Иван Асен II покровителства и щедро надарява църви и манастири. „Могъществото на България при Асеневци – подчертава Николай Генчев – увеличава материалните възможности за културно строителство, укрепва народното самочувствие, засилва духовния порив, разширява международните контакти, а оттам и културните хоризонти на българското общество“ [7]. При тези благоприятни обстоятелства през тринадесетото и в следващото четиринадесето столетие книжината процъфтява, за да преживее своя втори „златен век“ непосредствено преди залеза на Втората българска държава (1393–1396). Възобновяват дейността си загасналите стари книжовни средища; възникват и множество нови огнища на книжовно творчество. „За разглеждания период – изтъква Васил Гюзелев – особено характерно е било чувствителното нарастване на броя на книжовните центрове и скрипториите, на книжовниците и книжовните произведения и дифузирането на книжовността сред значително по-широки социални слоеве“ [8]. Изследователят подчертава всепризнатото „значение и роля на Търново и Света гора [Атон] не само за българската, но и за цялата източноправославна славяно-византийска културна общност“ [9].

Изтъкването на двете книжовни огнища в никакъв случай не хвърля сян-

ка върху други книжовни средища и скриптории, намиращи се в Цариград, Ерусалим, Синай, Влахия, Молдова, Солун, Килифарево, Охрид, Скопие, Бачковски манастир и др. и особено в Рилския манастир, който през XIII–XIV в. „се наложил като едно от най-крупните български книжовни средища, което не само успяло да съхрани, но и развило и обогатило старите си традиции, а същевременно имало важна роля да свързва Търново и Света гора с останалите български и славянски книжовни центрове на Балканския полуостров“ [10]. В. Гюзелев обосновава подема на книготворчеството (създаването и преписването на книги) с изпълнението на тяхната важна социална функция – подпомагане на религиозния култ и образоването. Най-търсени и необходими до края на XIII в. са книгите за черкуване и богослужение – евангелия, апостоли, псалтири, триоди, минеи, служебници и пр. Те са преписвани най-често. „Това е било необходимо – утвърждава ученият, – за да бъдат възстановени загубите, които българската църковна книжнина претърпяла в годините на византийското владичество. Когато през XIV в. тези нужди били задоволени, а същевременно чувствително нараснал броят на образованото духовенство и на грамотните въобще, тогава започнал процес на бързо и повсеместно размножаване на книгите, изменял се е и чувствително се обогатил техният репертоар, умножили се и се обогатили не само манастирските, но и частните библиотеки“ [11].

Засиленият интерес към книгата стимулира нейното „производство“, т.е. размножаване в повече екземпляри чрез преписване. Върху тази основа, както е в античния свят и в средновековна Европа, възниква и търговията с книги по българските земи. „Търгуването у нас с книги води своето начало от далечни времена – пише Петър Атанасов. – С него се занимавали предимно граматици и книгоvezци. Подобно на грънчари, абаджии, бакърджии и нашите книгописци, след като преписвали или „подновили“ по няколко книги, тръгвали да търсят купувачи. Още в XIII в. граматикът Тодор продал „в среде граде в Битоли“ на йеромонах Данил известния „Болонски псалтир“, писан в „Охриде граде в селе рекомим Равне при цар Асен българъским“, за „попадини си обеци и позлащени и две перпере“. Това е една измежду най-ценните книги на нашето книгоизкуство от края на XII или началото на XIII в.“ [12].

Знаменателен смисъл има обстоятелството, че началото на търговията с книги у нас е свързано с Болонския псалтир – безспорно един от най-ценните среднобългарски писмени паметници, създаден между 1230 и 1241 г. от книжовника Йосиф с участието на още двама граматици – Тихота и Белослав. След дълги митарства от с. Равне (дн. Рамне) край Охрид той стига до Августинския манастир „S. Salvatore“, а след това до библиотеката на Университета в Болония, където се съхранява и сега под № 2499. Не е установено по какви пътища и кога попада в Италия, но се предполага, че това става преди XVIII в. [13]. Следователно дотогава той е в употреба из българските земи. Принадлежи към т. нар. тълковни псалтири. Съдържа 264 пергamentни листа.

Създаването на псалтира в с. Равне никак не е случайно. По времето на цар Иван Асен II в Охрид и околността му населението е българско и пише и говори на български език.

С оглед целта на нашето изложение особена стойност има приписката на страница 126-а, в която е документирана продажбата на псалтира: "Тая книга бе купена от граматика Теодор от Равне и dadoх аз, йеромонах Данил грешни, попадините си позлатени обеци и два перпера сред града, в Битоля" [14]. Перпер/a е византийска златна монета, употребявана през XII–XIV в. От приписката става ясно, че йеромонах Данил е заплатил твърде висока цена за книгата.

Теодор Граматик е известен и с направления от него през 1263 г. в Хилендарски манастир на Атон препис на "Шестоднев" от Йоан Екзарх Български. Цитираната приписка показва, че той е и търговец на книги.

И тъй, около 40-те години на XIII в. "при цар Асен българъским" за пръв път е документирана продажбата на книга в България.

Според руския изследовател на Болонския псалтир В. Н. Шчепкин може би Теодор Граматик е от кохортата на "странствуващите схоласти", които наред с преписването се занимават и с купуването, продажбата и замяната на книги. "Личността на тоя "странствуващ схоласт" – пише В. Н. Шчепкин – е обрисувана типично в двете негови послесловия към Шестоднева. Скитайки се по манастирите, такива "граматици" навсякъде са умеели да се направляват необходими като преводачи и преписвачи. Купуването, продажбата и замяната на ръкописи съставляли част от техния занаят" [15].

Приписка от 1242–1243 г. на гръцки език съобщава: "Настоящата книга бе купена от Теодор Граматик след нашествието на безбожните татари, когато царуваше в България Калиман Асен, син на Иван Асен, за [...] перпери, в годината 6751 = 1242/43, индикт 1-и. И онези, които четете, помолете се за мене, грешника, та чрез вашите молитви да се спася от вечното мъчение" [16]. Гръцкият кодекс, купен от Теодор Граматик, съдържа слова и поучения от Василий Велики.

Падането на България под османско владичество в края на XIV в. прекъсва за цели столетия възходящото обществено-икономическо и културно развитие на държавата, изолира я от благотворното влияние на Ренесанса и Просвещението в Западна Европа. Но въпреки жестокия политически гнет, религиозната дискриминация и асимилация, въпреки крайно неподходящите условия за книжовни занимания, въпреки липсата на български държавни институции през XV–XVII в. книгописният труд по нашите земи поддържа будни своите огнища. Манастирите се утвърждават като най-важни книжовни средища. В тях се съхраняват и се преписват книжовни паметници. Най-голямото и най-авторитетното книжовно средище през XVI в. е Рилският манастир. Ценни приноси в духовния живот дават и атонските манастири, манастирските обители около София, Търново и Ловеч, както и Троянският манастир "Св. Богородица" и Етрополският манастир "Варовитец", работилите в Софийската книжовна школа и др.

Макар и мъчително и със закъснение, до българските земи стига открито на Йохан Гутенберг. Едва през 1828 г. Никола Каракоянов монтира в родния си град Самоков първата печатарска преса в България, последвана от солунската печатница на хаджи Теодосий Синайски (1838) и Дунавската областна печатница в Русе (1864).

Първоначално български книги се печатат в чужбина. Във влашкия град Търговище свещеноинок Макарий отпечатва първите три български книги: "Служебник" (1508), "Октоих" (1510) и "Четвероевангелие" (1512).

Люлка на българското книгопечатане през XVI в. става Венеция, където работи Яков Крайков. Неговата издателска дейност заслужава особено внимание, тъй като е пряко свързана с първата българска и славянска средновековна книжарница, открита от Кара Трифун в Скопие около 1559 г. Яков Крайков или Трайков, както го нарича неговият изследовател проф. Марин Дринов, е първият български документално установен издател и редактор, шрифтотоец и печатар, художник оформител, илюстратор и гравьор. През 1566 г. той става стопанин на печатницата за българи и сърби във Венеция, открита през 1519 г. от черногореца Божидар Вукович. Тук Яков Крайков прередактира и препечатва няколко книги с религиозно съдържание: "Часословец" (1566), "Псалтир" (1569), "Требник" (1569), "Молитвенник" (1570), съставя сборник "Различний потребий" (1572). Петър Атанасов – автор на много ценна монография за Яков Крайков, предполага, че негово дело е и анонимно издание на "Октоих петогласник" от 1567–1568 г. [17].

Кнigите на Яков Крайков имат дълбок хуманистичен и демократичен заряд и го разкриват като човек, извисен над религиозната доктрина на своето време, прозрят нуждата от нови рационални знания. Чрез четивата, които поднася на своя народ, той събужда неговите съпротивителни сили за борба срещу поробителя и разпалва патриотическото му съзнание, изтъквайки българския народностен произход на Константин-Кирил Философ ("Часословец").

Венецианските издания на Яков Крайков се продават в първата българска и славянска средновековна книжарница на Кара Трифун в Скопие. В първото книжарско обявление в отечеството ни, поместено в края на Крайковия "Псалтир" (1569), се посочва, че тази книга ще бъде "принесена в место Скопие у Каратрифуна" [18]. М. Дринов пояснява, че Кара Трифун "е бил главният продавач не само на Трайковите издания, но и на всякакви други свети книги, каквито тогава е имало за продан" [19]. Изследователят пояснява, че от книгопродавницата в Скопие "светите книги лесно са се разпространявали не само по Скопската епархия, но такожде по Кюстендилската и Самоковската, па през тях и понататък на юг и изток, особено по софийските краища" [20].

Петър Атанасов изнася интересни данни в своята монография за Яков Крайков. Той коментира изследванията на сръбския учен проф. И. Тадич, според когото Божидар Вукович е измислено славянско име, а основател и собственик на печатницата за българи и сърби във Венеция през периода 1519–1565 г. е

Дионисий дела Векия – представител на богата венецианска фамилия, търговец, притежаващ кантора и други имоти в Черна гора [21]. Второто завещание на Дионисий от ноември 1539 г. съдържа сведения, че “в Милошевския манастир [Дионисий] е имал склад на своите издания, откъдето калутерите ги разпространявали, а получените пари изпращали във Венеция. Тези книги се продавали на Балканите и през Дубровник, който по това време е имал голяма транспортна мрежа във всички области на Европейска Турция, а неговото пристанище е било в постоянно връзка с Венеция, както и с цяла Италия” [22]. След като старият Дионисий дела Векия умира, дейността на венецианската печатница за българи и сърби продължава неговият син Виценцо. Запазената преписка от съдебен спор през 1563 г. между Виценцо и неговия вуйчо Гаспар – съдружник в разпространението на печатните книги посредством Дубровник за Балканския полуостров, свидетелства, че Гаспар дела Векия е посредник в продажбата на 100 служебници, 75 триода и 200 псалтири [23]. Каналът за разпространение и продажби на славянски религиозни книги, отпечатани от Виценцо във Венеция, минава през Белград към Видин и Никопол, т.е. използват се пътищата на дубровнишките търговци. По българските земи се продават служебници, триоди, псалтири, миени, необходими за извършването на богослужение. Яков Крайков също прибягва до услугите на венецианските и дубровнишките търговци за продажба на своите издания в България.

“Още в края на XVI век – посочва проф. Боян Пенев – срещаме книжари и издатели, които разпространяват славянски книги из Сърбия и западните български земи” [24]. Отпечатаните във Венеция славянски книги намират широко разпространение в Западна България. “Тия книги – заключава проф. Боян Пенев – са били купувани и четени от български монаси” [25]. Почти същото твърди и проф. Христо Негенцов: “Още към края на XVI в. се срещат книжари, които разпространявали славянски книги в Сърбия и Западна България. Книгите са били печатани във Венеция и Австрия” [26]. Имената на книжарите не стигат до нас.

Според някои автори през XVII и XVIII в. книжарството по българските земи се засилва. “Едновременно с ръкописните книги на наши граматики в страната и внасяните от чужбина български печатни книги – пишат Marin Василев и Благой Ватрачки – в нашите земи по онова време проникнали и голям брой руски издания. Българските и руските старопечатни книги се продавали по панирите, църквите и манастирите, а ръкописните книги продължавали да се разпространяват чрез преписване” [27].

Проникването и влиянието на руската печатна книга в България има стародавни традиции. През 1558 г. Иван Грозни подарява на Рилския манастир два хрисовула за събиране на милостиня в Русия. Има податки, че до нашите земи достигат “Апостол” (1564) – първата точно датирана руска печатна книга, и “Учительное Евангелие” (1569) на Иван Фьодоров и Пътър Т. Мстиславец. В България прониква и т.нар. Острожская Библия (1580/1581) – първата пълна печатна славян-

ска Библия, истински шедовър на типографското изкуство на Иван Фьодоров. В Преображенския манастир край Велико Търново е открит екземпляр от книгата “Деяния церковная и гражданская” от Цезар Бароний, издадена по заповед на Петър I в Москва през 1719 г. От нея черпи сведения за своята “История славяно-българска” (1762) Паисий Хилендарски.

Московските печатни “Пролози”, излезли за пръв път през 1641–1643 г. в два тома, проникват в България още в средата на XVII в. [28]. Популярна у нас е и “Грамматики Славянская правилное Синтагма” (1619) на Мелетий Смотрицки. Чрез множество бележки и приписки е документирано купуването на редица богослужебни книги – главно ръкописни, но и печатни.

През 1658 г. Георги Кожухар от с. Осиковища купува за храма “Архиепископ Михаил” четвероевангелие, написано от йерей Йоан “в богохранимое село Етрополе” [29].

В края на ръкописно четвероевангелие от 1573 г., писано в с. Горна Митрополия, Плевенско, се съдържа бележка от 1669 г., която съобщава, че баба Дея от с. Правец го купува от Стояна Дойчина от с. Лъжене за църквата “Събор на вси светии” “да служи за Денин душу”. Тогава при продажбата в с. Лъжене присъства и никополският католически епископ Филип Станиславов – издател на книгата “Абагар” (1651) [30]. “Тази бележка – коментира проф. Боян Пенев – е твърде важна за нас, понеже свидетелствува, че българските католици са съдействали за разпространение на ръкописни съчинения на български език и с това се явяват като пазители на своята народност и своя език” [31].

С общи средства през 1698 г. жителите на с. Протопопинци (дн. гр. Пирдоп) купуват за своята църква “Успение на Св. Богородица” дамаскин, наречен Протопопински [32]. И т.н.

За разпространението на книги спомагат заможни български търговци, които пътуват до Виена и Белград. Както посочва проф. Боян Пенев, “и през втората половина на XVIII век срещаме тук богати български търговци, които кореспондират със своите съотечественици, грижат се за своята и тяхната просвета; тия търговци купуват славянски книги във Виена и ги занасят в родните си места” (Банско и Разложко – б. м., П. П.) [33]. Един от тези родолюбиви търговци е Марко Теодорович от Разлог, с чисто иждивение през 1792 г. е отпечатан “Буквар с многими полезными и потребными наставлениями”. С голяма популярност се ползва “История разных славянских народов, найпаче Болгар, Хорватов и Сербов” от Йован Раич, отпечатана във Виена през 1794–1795 г. “Наскоро след нейното излизане – подчертава проф. Боян Пенев – българските търговци се погрижват да я разпространят между нашите читатели...” [34]. Същият учен привежда данни от друг изследовател [Н. М. Петровский. К биографии Христофора Жефаровича. Изв. отд. рус. яз. и слов. Им. Акад. Наук. Т. XV, 1910, 299 – б. м., П. П.], според които Христофор Жефарович (края на XVII в. – 18.09.1753), издал през 1741 г. своята знаменита “Стематография”, “изглежда, че е търгувал с книжи и икони” [35].

Така в най-едри щрихи можем да очертаем възникването и еволюцията на търговията с книги по нашите земи от XIII до XVIII в.

Какви изводи се налагат?

Още при своето зараждане книготърговията в България е социално ориентирана. Нейната главна задача е да осигурява книги за богослужението, за утвърждаването на християнството по нашите земи, да допринася за политическата консолидация на възстановената българска държава след отхвърляне на византийското иго, да буди националното самосъзнание в условията на османското владичество. В ранните фази нѣ съществуването си българското книжарство търси и намира своята идентичност като институция с ясно изразени обществени и културно-просветни функции.

Необходимостта и доброволно приетото от книжарството задължение да отговаря на народните въждения и потребностите на конкретния исторически момент поставят отпечатък върху репертоара на разпространяваните книги. През XIII–XIV в. се продават главно ръкописи с богослужебен характер (евангелия, апостоли, триоди, псалтири, четимине и др.), а през XVI–XVIII в. – дамаскини, сборници със смесено съдържание, жития, поучения, патерични разкази, светски съчинения. Проникналите по различни пътища в отечеството първопечатни български книги се използват и като учебници за образователни цели. “По тях пише Петър Атанасов – младите български дяци (дяк – църковен певец и четец, български книжовник през средните векове – б.м., П. П.) се подготвяли в мастирите за свещеници и граматици. Мнозина са ги преписвали и занасяли за свои нужди по родните места. Някои са се специализирали в преписването и са ги продавали на поклонници, които от своя страна са ги подарявали на църкви и манастири” [36].

Всичко изложеното доказва изконно демократичния характер на българското книжарство, което ще разгърне своята градивна енергия с пълна мощ в последните десетилетия на Възраждането.

Цитирана литература

1. Говоров, А. А. История книжной торговли. – Москва, 1966, с. 23.
2. Пак там, с. 24.
3. Владимиров, Л. И. Всеобщая история книги. – Москва, 1988, с. 28.
4. Борухович, В. Г. В мире античных свитков. – Саратов, 1976, с. 137.
5. Говоров, А. А. Цит. съч., с. 27.
6. Юго, В. Парижката Света Богородица. // Юго, В. Избрани творби. – София, 1984, с. 502.
7. Генчев, Н. Българската култура XV–XIX в. – София, 1988, с. 54.
8. Гюзелев, В. Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII–XIV в. – София, 1985, с. 65.
9. Пак там.
10. Пак там, с. 106.

11. Пак там, с. 118.
12. Атанасов, П. Начало на българското книгопечатане. – София, 1959, с. 59.
13. Вж. Куев, К. М. Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете. – София, 1986, с. 208–210.
14. Цит. по: Георгиев, Е. Литературата на Втората българска държава : Първа част. – София, 1977, с. 86.
15. Щепкин, В. Н. Болонская Псалтырь. – С.-Петербург, 1906, с. 9.
16. Цит. по: Георгиев, Е. Литературата на..., с. 193.
17. Вж. Атанасов, П. Яков Крайков: Книжовник. Издател. График. XVI в. – София, 1980, с. 102.
18. Цит. по: Дринов, М. Яков Трайков от София и Кара-Трифун от Скопие. // Дринов, М. Избрани съчинения : Т. II. – София, 1971, с. 367.
19. Пак там.
20. Пак там, с. 371.
21. Вж. Атанасов, П. Яков Крайков..., с. 38 и сл.
22. Пак там, с. 46.
23. Пак там, с. 58.
24. Пенев, Б. История на новата българска литература : Т. 1. – София, 1976, с. 253.
25. Пак там, с. 255.
26. Негенцов, Хр. Народното възраждане и училището. // България 1000 години : Т. 1. – София, 1930, с. 545.
27. Василев, М. и др. Книгознание / М. Василев, Бл. Ватрачки. – София, 1971, с. 100–101.
28. Вж. Атанасов, П. Българо-руски литературни връзки през XVII и XVIII в. – София, 1986, с. 30.
29. Цонев, Б. История на българский език: Т. 1. – София, 1940, с. 227.
30. Цонев, Б. Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София. – София, 1910, с. 52–53.
31. Пенев, Б. Цит. съч., с. 202.
32. Цонев, Б. История на..., с. 239.
33. Пенев, Б. Цит. съч., с. 250.
34. Пак там, с. 273.
35. Пак там, с. 259.
36. Атанасов, П. Начало на..., с. 6.

ЗАРОЖДЕНИЕ, ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ И РАЗВИТИЕ КНИГОТОРГОВЛИ НА БОЛГАРСКОЙ ЗЕМЛЕ В XIII–XVIII ВЕКАХ

Петр Парижков

Резюме

В статье аналитически рассматриваются предпосылки возникновения, внутренняя эволюция и функциональная ориентация книготорговли в Болгарии с XIII по XVIII в.

Даутся сравнително-исторические интерпретации аналогических процессов в других эпохах и других странах – в Древнем Востоке, Древней Греции, Древнем Риме, а также в ряде западноевропейских стран с богатыми традициями в этой области.

Убедительно защищается вывод, что еще при своем зарождении книготорговля в Болгарии социально ориентирована и ищет свою идентичность как учреждение с ясно выраженным общественными и культурно-просветительскими функциями.

FORMATION, FUNCTIONAL ORIENTATION AND DEVELOPMENT OF BOOKTRADE ON BULGARIAN SOIL IN THE XIII–XVIII CENTURIES

Petar Parizhkov

Abstract

Preconditions for formation, inner evolution and functional orientation of booktrade in Bulgaria in the XIII–XVIII centuries are analytically investigated in the article. Comparative historical interpretation is made with analogous processes in other epochs and other countries – in the Ancient East, Ancient Greece and Ancient Rome, as well as in a number of West-European countries with rich traditions in this field.

The conclusion is convincingly asserted that the booktrade in Bulgaria even at its formation is socially orientated and looks for its identity as an institution with clearly expressed social and educational functions.

Трудове на Специализираното висше училище
по библиотекознание и информационни технологии
Том 3, 2004
*Proceedings of the State Institute of Library Studies
and Information Technologies*
Volume 3, 2004

СЕРИОЗНО ЗА КНИЖНИЯ БИЗНЕС

Иван Гогов

Увод

Всички, които в една или друга степен изкарват някакви пари от книгите, си задават някои въпроси най-вече относно цените, хонорарите, читателите, продажбите. В повечето случаи си отговарят сами или получават вероятностни експертни отговори – мъглени по неволя. По принцип в България на много малко места и във възможностите на много тесен кръг специалисти са получаването на информация относно обема и останалите параметри на определена стопанска дейност, а още по-малко – на някоя обществена дейност. Що се отнася до бизнеса с книги, положението е още по-трагично. Може би защото за разлика от другите стопански дейности, в тази държавата се отдръпна много по-разко и по-пълно след края на т. нар. реален социализъм у нас.

Не че преди основният източник на социална информация – контролирана и “изъско” следената от държавата статистика, даваше пълна и достатъчно точна представа за параметрите на процесите в нашето общество. Но като че ли имаше поне привидно повече ред и възможности за някакви макрообществени наблюдения и изводи. Спомням си как търсехме “пролуките” между различните статистически издания и показатели, за да се доберем до истинската, нережисирана картичка. И сега, когато се опитвам да обоснова някои свои виждания и изводи относно състоянието и развитието на книжния бизнес у нас, в частност на книготорговията, по каноните на обществената наука би трябвало да цитирам данни, мнения на други изтъкнати изследователи по темата, публикации и пр. Да, но за България такива почти няма! Пиша “почти”, защото има няколко по-значими специализирани изследвания – по правило финансирани със задгранич-

Си 0
JII 87

СЪДЪРЖАНИЕ

Предисловие.....9

I. ЕВРОПЕЙСКА ДОКУМЕНТАЛИСТИКА

Иван Белчев. Европейският съюз.....11

II. ИСТОРИЯ

Андрей Пантов. Из политическата предистория на Гражданска война в САЩ (1861–1865).....41

III. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО

Елена Харбова. Поглед върху развитието на българската археография
през възрожденската епоха.....55

Искра Арсенова. Значението на фолклора в глобализацията се свят.....65

IV. ИНФОРМАЦИОННО ОБЩЕСТВО

Стоян Денчев. Информационният брокер – естествен медиатор
в съвременната обществена среда.....75

Евгений Сачев. Актуални социокултурни характеристики
на социалната комуникация.....81

Елена Павловска. Електронната търговия като средство за повишаване
на ефективността на бизнеса.....87

V. СТАНДАРТИЗАЦИЯ

Севдалина Гълъбова, Нели Лилова. Указателят на международните
стандарти ISO в Интернет.....95

VI. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

Мария Младенова. Вестник “Известия на Габровската народна библиотека
“Априлов – Палаузов” и мястото му в читалищния печат.....113

Мария Аргирова-Герасимова. Адаптация на учението към информационните ресурси
в библиотечно-информационното осигуряване на научните изследвания.

Из опита на Българската академия на науките.....125

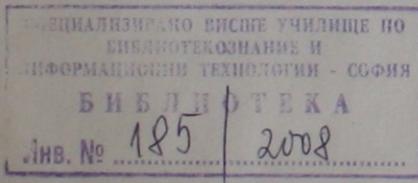
Добринка Стойкова, Кристина Върбанова-Денчева. Библиотеките, e-Learning
и продължаващото образование в България.....133

Добринка Стойкова, Кристина Върбанова-Денчева. Как могат да се изпол-
зват weblogs в библиотеките?.....147

Иванка Павлова. Концепция за навигационен модел във виртуалните библиотеки.....159

Иванка Павлова. Участие на потребителите в проектирането на дигиталните библиотеки.....163

Иrena Петева. Изграждането на е-центрове на базата на общодостъпните библиотеки –
средство за осигуряване на равнопоставен достъп до информация и услуги
на гражданите и бизнеса.....169

VII. БИБЛИОГРАФОЗНАНИЕ

Цветана Стайкова. Био-библиографиите на български учени – средство за популяризиране постиженията на българската наука.....	177
Донка Правдомирова. Народната библиотека – национална библиографска агенция на България. Постижения и проблеми до 1944 г.	185

VIII. КНИГОРАЗПРОСТРАНЕНИЕ

Петър Парижков. Зараждане, функционална ориентация и развитие на книжарството по българските земи през XIII–XVIII в.	197
Иван Гогов. Сериозно за книжния бизнес.....	209

IX. ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Мария Николова. Темата за Руско-турската война 1877–1878 г. в преводната руска художествена литература от Освобождението до Балканската война.....	227

X. ЕТИКА

Стойка Костадинова. Основни аспекти на приложната етика.....	233

XI. СОЦИОЛОГИЯ

Жорjeta Назърска. „Да ви дадем исканото от вас и времето образование...“. Женският интелектуален слит в България и ролята на семейството.....	247

XII. ПСИХОЛОГИЯ

Евгения Русинова. Психологически измерения на общуването библиотекар–читател. Въведение в проблема.....	259
Майяна Митевска-Еичева. Поглед към същността на организационната психика.....	271
Майяна Митевска-Еичева. Психологически аспекти на конфликтите в организацията.....	279

XIII. РЕЛИГИОЗНАНИЕ

Светла Шапкарова. Измеренията на междурелигиозната толерантност в християнството.....	289

XIV. РЕЦЕНЗИИ

Искра Арсенова. Развитата информационна среда – необходимо условие и източник на просперитет.....	299

Автори на том 3.....	308

CONTENTS

Preface.....	11

I. EUROPEAN DOCUMENTALISTICS

Ivan Beltchev. European Union.....	40

II. HISTORY

Andrei Pantev. From Political Pre-history of the Civil War in the USA (1861–1865).....	54

III. CULTURAL-HISTORICAL HERITAGE

Elena Harbova. A Look at the Development of Bulgarian Archeography in the Period of Bulgarian National Revival.....	62

Iskra Arsenova. The Importance of Folklore in the Globalizing World.....	74

IV. INFORMATION SOCIETY

Stoyan Denchev. Information Broker – Natural Mediator in Contemporary Social Environment.....	79

Evgeni Sachev. Current Sociocultural Characteristics of Social Communication.....	86

Elena Pavlovska. E-Commerce as a Means for Increasing Business Effectiveness.....	94

V. STANDARDIZATION

Sevdalina Galabova, Neli Lilova. International Standards Directory of ISO in Internet.....	111

VI. LIBRARY SCIENCE

Maria Mladenova. Newspaper ‘‘Izvestiya na Gabrovskata Narodna Biblioteka ‘‘Aprilov – Palauzov’’ and Its Place in Bulgarian National Revival Libraries’ Press.....	123

Maria Argirova-Gerasimova. Adaptation of Scientists to Information Resources in Library and Information Ensurance of Research.....	132

Dobrinka Stoykova, Kristina Varbanova-Dencheva. Libraries, E-Learning and Lifelong Learning in Bulgaria.....	140

Dobrinka Stoykova, Kristina Varbanova-Dencheva. How Can Weblogs Be Used in Libraries?.....	158

Ivanka Pavlova. Conception of Navigational Model in Virtual Libraries.....	162

Ivanka Pavlova. Participation of Users in Digital Libraries Design.....	167

Irena Peteva. Building-up E-Centers on the Basis of Public Libraries – a Means for Ensuring Equal Access to Information and Services for Citizens and Business.....	175

VII. SCIENCE OF BIBLIOGRAPHY

Tzvetana Staykova. Bio-bibliographies of Bulgarian Scientists – a Means for Popularization of Achievements of Bulgarian Science.....	184

Donka Pravdomirova. National Library – National Bibliographic Agency of Bulgaria. Achievements and Problems till 1944.....	195